

עיונים לפרשת בשלה עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

מדוע הולך ה' את עם ישראל לארץ בדרך הארוכה?

הרב לירן עוקשי

ובלבנים ובמה שדומה להם ואחרי-כן מייד ירחץ את ידיו מלכ" לוכם ויילחם בבת-אחת בילידי הענק⁴... שהא-ל הערים⁵ אותם להתעות אותם במדבר עד שיאזרו אומץ – שכן ידוע שהחיים במדבר, כשהגוף פרוץ ומלוכלך, מחייבים אומץ-לב, והיפוכם מחייב פחדנות, וגם נולדו אנשים שלא הורגלו לשעבוד והשפלה – וכל זאת היה על-פי ציוויים א-לוהיים באמצעות משה רבנו: על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו, את משמרת ה' שמרו על פי ה' ביד משה⁶.

הרמב"ם אומר שהנפש האנושית אינה יכולה לעבור בבת אחת מעבדות קשה למלחמה. היא צריכה לעבור תהליך ארוך וממושך כדי להיות נכונה לכך. זה לא כמו שהאדם שוטף ידיו המלוכלכות ויכול לצאת להילחם מיד. חיי המדבר, שלא מספקים נוחות בסיסית, דורשים מהאדם לפתח תכונות של הישרדות ואומץ. רק אחרי התהליך החינוכי שעם ישראל יעבור במדבר הוא יוכל לעמוד ולהילחם. במהלך הזמן גם ייוולד הדור החדש שלא היה נתון כלל תחת מגפיו של הקלגס המצרי, ולכן הוא ודאי יוכל לצאת ולהילחם.

נכון הדבר שעם ישראל עלו חמושים ממצרים והיה להם רצון להילחם. ואולם כשהם היו נתונים בסכנה מוחשית, כשסוסי פרעה רדפו אחריהם, הם לא נלחמו, למרות הנשק שהיה בידם. מאות שנים של עבדות נתנו אותותיהם, ולא הייתה להם יכולת להרים חרב נגד האדון המצרי. כך ראה ה' שיהיה כשיפגשו בלישתים ויצטרכו להילחם – הם יעדיפו לחזור לגיהנום המוכר במצרים, שהנפש שלהם התרגלה אליו.

ואולם עדיין נשאלת השאלה מדוע הקב"ה לא שינה את אופיים של ישראל והרי יכול היה לעשותם בעלי רוח של בני חורין? עם ישראל היה עטוף בניסים – עשרת המכות, קריעת ים סוף, ירידת המן, עמוד ענן ועמוד אש שליוו אותם ובאר מרים שהלכה איתם לכל מקום. אם כן מדוע ה' לא עשה נס ושינה את אופיים של ישראל, כך שיוכל להכניסם לארץ מיד בלא כל עיכוב?

הרמב"ם שואל שאלה זו בהמשך דבריו ועונה תשובה יסודית מאוד:

"ומה היה מונע את הא-ל מלהוליכם דרך ארץ פלשתים ומלתת

חיי סבל ותלאה היו מנת חלקם של בני ישראל במצרים. את גופם שיעבד המלך האכזר ואת ילדיהם זרק ליאור. מאות שנים חיכו להשתחרר מבית העבדים שבמצרים, והנה הגיע היום. לאחר מכת הבכורות והזעקה הגדולה שבאה בעקבותיה, שחרר פרעה את עם ישראל מארצו. עם ישראל פונה ללכת לכיוון ארץ ישראל ואז התורה מספרת כך:

"וְהָיָה בְשִׁלַּח פְּרַעֲה אֶת הָעָם וְלֹא נָחַם אֱ-לֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרֹב הוּא, כִּי אָמַר אֱ-לֹהִים פֶּן יִנָּחַם הָעָם בְּרֹאֲתָם מִלַּחְמָה וְשָׁבוּ מִצְרָיִם. וַיֹּסֵב אֱ-לֹהִים אֶת הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר יַם סוּף, וְחָמַר שִׁים עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם" (שמות יג, יז-יח).

לפני עם ישראל עמדו שתי אפשרויות: להגיע לארץ ישראל בדרך קצרה העוברת דרך מישור החוף, אך נפגשת בעם הפלשתי, או בדרך ארוכה – מכיוון מזרח, דרך ארץ עוג וסיחון. למרבה הפלא, הקב"ה הנחה את ישראל ללכת בדרך הארוכה. זאת מפני החשש שמא יראה עם ישראל בכניסתו לארץ ישראל שכיבוש הארץ כרוך במלחמה עם היושבים בה, ומתוך כך יתחרט על יציאתו וישוב לארץ מצרים.

מדוע חשש הקב"ה שזו תהיה תגובת העם, והרי חייהם במצרים לא היו טובים יותר אלא היו חיי עינוי ועבדות? מדוע יש חשש גדול כל כך שירצו לחזור לגיהנום המחכה להם במצרים?

נוסף על כך, הרי מתואר שעם ישראל היו מוכנים למלחמה. התורה מספרת שישראל עלו חמושים ממצרים¹, דהיינו יצאו מזוינים בכלי נשק. הם ידעו שעלולה לפרוץ מלחמה והתכוונו לבאות.

הרמב"ם² מסביר שהקב"ה עשה זאת מתוך מגמה חינוכית. הקב"ה רצה לבנות מחדש את הנפש הישראלית כך שיוכלו נגד עממי כנען, וכך הוא אומר:

"נאמר: ולא נחם דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא [כי אמר אלהים פן ינָחַם העם בראתם מלחמה ושבּו מצרימה]. "וַיֹּסֵב אֱלֹהִים אֶת הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר יַם סוּף"³... התעה אותם מדרך המלך, שהיתה מְכֻנָּת מראש, אל דרך אחרת – מתוך ציפייה למה שעל פי הטבע אין ביכולת נפשותיהם לקבלו, כדי שתתממש הכוונה הראשון... שאין מטבע האדם שיתחנך על שרות של עבדות בחומר

4 במדבר יג, כב.

5 "שנינות מעודנת שפקחות וחסד משמשים בה, ומטר"

תה לעזור", ראו הערת פרופ' שוורץ שם.

6 במדבר ט, כג.

1 שמות יג, יח.

2 מורה נבוכים ג, לב.

3 שמות יג, יח.

הקב"ה לא מתערב באופיו של האדם ובראת השמים שלו. ה' נתן לאדם בחירה חופשית ומסר לידינו את האחריות על יראת השמים שלו. רואים זאת גם לאחר מעמד הר סיני. במעמד זה הגיעו עם ישראל למדרגה גבוהה של יראת שמים ואחריו אמר הקב"ה למשה שהלוואי שהם יישארו במדרגה זו כל הימים. רואים גם פה שהאחריות על יראת השמים מסורה לאדם, וה' אינו מתערב בה. הכול בידי שמים חוץ מיראת שמים, אומרים חז"ל. משום כך לא רצה הקב"ה לשנות את אופים של אנשי דור המדבר אלא לחנכם באופן טבעי, גם אם ייקח זמן רב יותר להגיע לארץ ישראל. תשרי בה יסודית זו מתווה לנו את הדרך להבנה מה היחס בין הנסים הגדולים שהקב"ה מחולל ובין השינוי הפנימי שהאדם צריך לשנות בקרבו, שהוא גדול יותר מכל נס ושינוי בטבע.

להם יכולת לעמוד במלחמות, ואז לא היה צורך באותו סיבוב בעמוד הענן יומם ועמוד האש לילה?

התשובה... היא תשובה אחת כללית, והיא שאף-על-פי שהנסים הם השתנות טבעו של נמצא [נברא] מפרטי הנמצאים, **הרי את טבעם של פרטי בני-אדם אין האל משנה בשום אופן על דרך הנס.** בגלל העיקרון הגדול הזה אמר 'מי יתן והיה לבבם זה להם [ליראה אתי ולשמר את כל מצותי כל הימים, למען ייטב להם ולבניהם לעלם']'. משום כך באו הציווי והאיסור והשכר והעונש. כבר הבהרנו יסוד זה על ראיותיו בכמה מקומות בחיבורינו".

הרמב"ם עונה שאכן הקב"ה יכול לעשות גם את הדבר הזה. הקב"ה יכול לשדד מערכות טבע ולשנות את חוקי הבריאה, אך

האם עשיית אותות מוכיחה שאדם הוא נביא?

הרב ש"י לוי

נביא: "וכן עשיית האותות כבר אפשר שיעשו קצתם **לצדיקים** או על ידי חסידים אף על פי שאינם נביאים, כרבי חנינא בן דוסא (שנהפך לו חומץ ליין כמובא בתענית כה). ורבי פנחס בן יאיר (שבקע את הנהר שלוש פעמים כמובא בחולין ז). וחבריו. או על ידי איזו **תחבולה טבעית**... או אפשר שיעשו בלהט או **בכשף** כמו שהיו עושים חרטומי מצרים, או על ידי **שם משמות הקודש**, כי השמות הם ככלי אומנותו של מקום (הקב"ה), כי שם בכוחם שיעשו בהם אותות ומופתים" (ספר העיקרים א, יח).

על פי רבי יוסף אלבו, הקב"ה הטביע בעולם הטבע, יכולת ביד בני אדם לחולל מופתים אף שאינם נביאים. למרות עור בדה זאת, הרמב"ם מדגיש שאדם העומד בדרישות הבסיס לנבואה שעושה מופתים וטוען שהוא נביא – מצוה מן התורה לשמוע בקולו, למרות שיתכן והוא משקר. באופן דומה, התורה גזרה ששני עדים נאמנים בבית דין, למרות שיתכן והם משקרים.

הפרשות בספר שמות מלאות באותות ומופתים, שעשה ה' בעזרת משה רבינו. מתוך רצינו לעסוק בשאלה, האם אדם שעושה אותות ומופתים ואומר שהוא נביא, האם זו ראיה לנבואתו?

בעניין זה כותב הרמב"ם (הלכות יסודי התורה ז, ז):

...וכשמשלחים אותו (את הנביא) נותנין לו אות ומופת כדי שידעו העם שהאל שלחו באמת, ולא כל העושה אות ומופת מאמינים לו שהוא נביא, אלא אדם שהיינו יודעים בו מתחלתו שהוא ראוי לנבואה בחכמתו ובמעשיו שנתעלה בהן על כל בני גילו והיה מהלך בדרכי הנבואה בקדושתה ובפרישותה תה אחר כך בא ועשה אות ומופת ואמר שהאל שלחו מצוה לשמוע ממנו שנאמר אליו תשמעו...

הרמב"ם כותב, שהנביא צריך להביא אות ומופת שיוכיחו שאכן הוא נביא. אולם יתכן מצב שבו אדם יעשה אות ומופת, חרף העובדה שאינו נביא.

דברים אלה מעלים שאלה אמונית, כיצד אדם שאינו נביא יכול לעשות דברים החורגים מדרך הטבע? **רבי יוסף אלבו** מנה כמה אפשרויות להתרחשות מופתים לאדם שאינו